

Joanna SIERANC-GUZDEK
AP Oświęcim

Problem wartościowania dokumentacji w urzędach miast/gmin na przykładzie Kart Gospodarstw

1. Uwagi wstępne

Jednolity rzeczowy wykaz akt dla organów gmin i związków międzygminnych nie uwzględnia hasła klasyfikacyjnego zatytułowanego *Karty Gospodarstw*. Nie widnieje takie hasło również w żadnych wcześniej obowiązujących jednolitych rzeczowych wykazach akt. W związku z powyższym pracownicy urzędów gmin, podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych kartotek przez nie prowadzonych, klasyfikowali *Karty Gospodarstw* i *Karty Nieruchomości* bardzo różnie. Pomimo prowadzenia i wypełniania dokładnie takich samych formularzy w jednym urzędzie karty gospodarstw mają kategorię B10, w innych B20, w jeszcze innych B50, w końcu w jednym z urzędów kategorię A. Jeżeli przyporządkowano tejże dokumentacji symbol klasyfikacyjny to również jest tu stosowana cała gama rozwiązań.

Problem *Kart Gospodarstw* w Archiwum Państwowym Oddział w Oświęcimiu wypłynął w związku z wykonaniem zalecenia pokontrolnego przez Urząd Gminy Brzeźnica w punkcie dotyczącym uporządkowania dokumentacji odziedziczonej kat.A i przesłania jej spisu do archiwum państwowego. Wykonując zalecenie pokontrolne Urząd przesłał spis obejmujący wyłącznie *Karty Gospodarstw* z lat 1965-2002. Ponieważ AP Oddział w Oświęcimiu nie przejmował jeszcze tego typu dokumentacji a spodziewał się, że poszczególne Urzędy miast i gmin mogą przechowywać jej dużo, zwrócił się, o opinię do Archiwalnej Komisji Oceny Dokumentacji AP w Katowicach. Komisja zobowiązała mgr Joannę Sieranc-Guzdek do przeprowadzenia ekspertyzy *Kart Gospodarstw* w Urzędzie Gminy Brzeźnica, oraz rozpoznania również w innych urzędach ile takiej dokumentacji posiadają i jak ją zakwalifikowały. W miesiącach sierpień i wrzesień 2008 r. przeprowadzono ekspertyzy *Kart Gospodarstw* w czterech urzędach. Wykonano też kilka telefonów do urzędów miast/gmin w celu zorientowania się w zagadnieniach dotyczących *Kart Gospodarstw*.

2. Cel zakładania Kart Gospodarstw i ich zawartość.

Podczas ekspertyzy *Kart Gospodarstw* przygotowanych do przekazania do Archiwum Państwowego Oddziału w Oświęcimiu przeprowadzonej w Urzędzie Gminy Brzeźnica przeanalizowano zawartość kart z lat 1965-2002.

Karty Gospodarstw z 1965 r. zawierają informacje ujęte w nagłówku i w tablicach: Nagłówek składa się z nazwiska i imienia właściciela/władającego, jego adresu, z prawej strony nagłówka widnieje numer *Karty*, z lewej rubryka służąca najprawdopodobniej celom statystycznym /symbole MF, MR, MPSS i GUS/. Następnie na czterech stronicach znajduje się osiem tablic. Tablica 1 zawiera dane wszystkich osób zamieszkałych w gospodarstwie takie jak nazwisko, imię, stopień pokrewieństwa w stosunku do właściciela gruntu, płeć, rok urodzenia i źródło utrzymania w poszczególnych latach od 1966 do 1970 roku. Tablica 2 dotyczy współwłaścicieli zamieszkałych poza gospodarstwem. Ich imiona, nazwiska, rok urodzenia, miejsce zamieszkania. Tablica 3 dotyczy budynków mieszkalnych i gospodarczych. Wyszczególniono ilość domów mieszkalnych, stajni, obór, chlewów, stodół oraz szacunek składek PZU /obowiązkowego ubezpieczenia budynków/. Tabele 4, 5 i 6 dotyczą gruntów. Zawierają takie informacje jak: okręg gospodarstwa, strefa ekonomiczna, Nr rejestru gruntów, położenie gruntów, wielkość gruntów w podziale na klasy itp., oraz przychodowość z arealu do opodatkowania w zł. Tablica 7 dotyczy obciążeń w złotych w podziale na rodzaje należności /tu wymienione są podatki: gruntowy i leśny, od nieruchomości, fundusz gromadzki, opłata elektryfikacyjna, Państwowy Fundusz Ziemi, opłata melioracyjna, składki PZU, Społeczny Fundusz Budowy Szkół/ rozpisane na poszczególne lata od 1966 do 1970 roku. Tablica 8 dotyczy obciążeń obowiązkowymi dostawami. Wyszczególniono zboża, ziemniaki, zwierzęta rzeźne i rozpisano na poszczególne lata. Poza tablicami jest miejsce na *uwagi* i *adnotacje*". W rubryce „uwagi” wpisywano numery decyzji i aktów notarialnych, według których nanoszono zmiany właścicieli gruntów lub powierzchni gruntów. Kartę kończy opis *Kartę Gosp. Założono dnia 30 X 1965 r., podpis*".

KARTA GOSPODARSTWA

właściciel: Brzeźnica   Nr 157

wielkość: (liczba arów, łoków, przetrzeń, 1/100 części)

(liczba arów, łoków, przetrzeń, 1/100 części)

TABLICA 1 OSOBY ZAMIESZKAŁE W GOSPODARSTWIE										TABLICA 2 WSPÓLWŁAŚC. ZAMIESZKAŁI POZA GOSPOD.					
Lp.	Nazwisko i imię	Stopień pokrew.	Rok urodz.	Płeć M E	Symbol źródła utrzymania						czy jest współwłaśc. (nie)	Lp.	Nazwisko i imię	Rok urodz.	Miejsc. zamieszkania
					1	2	3	4	5	6					
1	Grzegorz	syn	1893	M.	A	0	0	0	0	0	0				
2	Janina	żona	1892	F.	5	0	0	0	0	0					
3	Jan	syn	1935	M.	0	0	0	0	0	0					
4	Janina	żona	1937	F.	0	0	0	0	0	0					
5	Janina	syn	1935	M.	0	0	0	0	0	0					
6	Janina	syn	1969	M.	0	0	0	0	0	0					

TABLICA 3 BUDYNKI MIESZKALNE I GOSPODARCZE						
Wyczerpanie	Dom. miesz.	Stajnia	Chlew	Stodoła	Chlew	Stodoła
1	1	0	0	0	0	0

U w a g i :

Stacjon. PZU 31 400

Wzrost Min. PZU 110, Min. Stacjon. 30-35, Kana. 100-120, 120-130

Przykładowa Karta Gospodarstwa założona w Urzędzie Gminy Brzeźnica w 1965 roku

Z powyższego wynika, że *Karty Gospodarstw* służyły do celów naliczeń wszelkich obciążeń finansowych oraz być może do celów statystycznych. *Karty gospodarstw* z lat późniejszych zmieniały szatę graficzną przybywało lub ubywało rubryk np. ubyla rubryka dot. zobowiązań w naturze a przybyła rubryka dot. ulg inwestycyjnych. W końcu doszła dodatkowa karta wkładana do środka karty gospodarstw w kolorze zielonym „*Karta Ewidencyjna Wymiaru i Poboru Składki na Fundusz Emerytalny Rolników*”.

3. W jaki sposób prowadzi się obecnie *Karty Gospodarstw*?

Karty Gospodarstw i *Karty Nieruchomości* w urzędach, w których przeprowadzono ich ekspertyzę, prowadzi się elektronicznie. Raz w roku drukuje się rejestry podatkowe, które zawierają wszystkie informacje bieżące z *Kart Gospodarstw* czy też z *Kart Nieruchomości*. W celu zabezpieczenia danych przed utratą w wyniku awarii systemu elektronicznego w niektórych urzędach wprowadza się jeszcze zapisy w tradycyjnych *Kartach Gospodarstw*. W rubrykach "uwagi" rejestruje się informacje, na jakiej podstawie wprowadzono zmiany /zawiadomienia wysyła Starostwo/. *Karty* prowadzi się alfabetycznie wg miejscowości, gdzie znajdują się grunty a w obrębie miejscowości alfabetycznie nazwiskami właścicieli. Gdy *Karta* wypełni się, wkłada się w jej środek następną. Dla nowego właściciela zakłada się nową *Kartę* a poprzednie przekreśla i anuluje. Dokładnie tak samo prowadzi się *Karty Nieruchomości*.

4. Czym różnią się obecne Karty Gospodarstw od prowadzonych w latach sześćdziesiątych siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

Karty gospodarstw służyły i służą obecnie celom naliczenia wszystkich zobowiązań rolników realizowanych przez organ gminy. Obecnie dotyczą tylko obliczeniu wszelkich zobowiązań podatkowych. Poprzednie *Karty* służyły oprócz celów podatkowych dodatkowo: naliczaniu obowiązkowego PZU, obowiązkowemu FER /Fundusz Emerytalny Rolników w latach 1977-1982/¹. Od 1982-1991 FUSR /Fundusz Ubezpieczeń Społecznych Rolników/ obowiązkowe dla osób utrzymujących się tylko z rolnictwa/². Od momentu powstania Kas Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Rolników w 1991 r.³ obowiązek naliczania, poboru i ewidencjonowania składek ubezpieczenia społecznego rolników przeszedł na KRUS. W 1993 r. KRUS pobierał zielone karty FER i FUSR z *Kart Gospodarstw*. Odtąd sprawami ubezpieczenia rolników zajmuje się tylko KRUS. Posiada komplet dokumentów.

5. Jak klasyfikowano Karty Gospodarstw w urzędach miast/gmin

Jak już wspomniałam Jednolity rzeczowy wykaz akt dla organów gmin i związków międzygminnych⁴ nie uwzględnia hasła klasyfikacyjnego zatytułowanego *Karty Gospodarstw*. Nie widnieje takie hasło również w żadnych wcześniej obowiązujących jednolitych rzeczowych wykazach akt.⁵ . W związku z powyższym pracownicy urzędów gmin, podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych kartotek przez nie prowadzonych, klasyfikowali *Karty Gospodarstw* i *Karty Nieruchomości* kierując się najczęściej następującymi zasadami:

---

¹ Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników. Dz.U PRL Nr 32, poz.140

² Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. Dz.U PRL Nr 40, poz.268

³ Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Dz.U.RP Nr 7, poz.24

⁴ załącznik nr 4 do instrukcji kancelaryjnej dla organów gminy i związków międzygminnych /Dz.U.Nr 69 z 2003 r. poz.636/

⁵ Zarządzenie Nr 12 Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1973 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej w urzędach terenowych organów administracji państwowej obowiązującej od stycznia 1974 r. - symbol 35-Podatki i opłaty B10; Zarządzenie Nr 32 Ministra-Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1990 r. w sprawie ustalenia jednolitego rzeczowego wykazu akt dla urzędów terenowych organów rządowej administracji ogólnej - brak symbolu dla podatków; dodatek z 1995 r., opracowany przez Rolanda Banducha 3061 Rejestry podatkowe, ewidencje, wykazy, 31150 Świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników B25

Zasada 1. Uwzględniali tylko i wyłącznie cel, dla którego zakładano i miejsce gdzie *Karty* prowadzono, czyli Referat Podatkowy. Ponieważ służyły do sporządzania rejestrów podatkowych, klasyfikowano je pod symbolem klasyfikacyjnym i nadawano tytuł zgodny z tym symbolem. Przykładem może tu być Urząd Gminy w Wieprzu. Posiada on *Karty Gospodarstw* z lat 1976-1987 pod symbolem klasyfikacyjnym 3515 /czyli *podatki i opłaty* kat.B10/ oraz *Karty* z lat 1988-1993 pod symbolem 3110 /czyli *podatek od nieruchomości* kat.B10/. Podobnie postępował Urząd Gminy Kęty oraz Urząd Gminy Stryszów. Urząd Gminy Osiek stosował symbole klasyfikacyjne dla Kart z lat 1971-1990 - 3251 lub 3110. Stosując tą zasadę urzędy uzyskały zezwolenia archiwów państwowych na wybrakowanie takiej dokumentacji. Przy najnowszych kartach spotkałam się z symbolem klasyfikacyjnym 3101 *Rejestry podatkowe, ewidencje, wykazy B-10* /Urząd Miejski w Chełmku/.

Zasada 2. Cel, któremu mogą potencjalnie służyć rzeczywiście *Karty*. Tu przykładem służyć może również Urząd Gminy Wieprz. Posługując się zasadą, że *Karty* mogą służyć celom poświadczenia uprawnień emerytalno-rentowych rolników, zakwalifikowano je wraz z pozostałą dokumentacją emerytalno-rentową rolników do kategorii B50, pomimo stosowania wyżej wymienionych symboli klasyfikacyjnych. Dotyczy to *Kart* z lat 1976-1993. Z okresu wcześniejszego *Kart* nie ma.

Zasada 3. *Karty Gospodarstw* potraktowano jako dokumentację pomocniczą, służącą do wytworzenia dokumentacji właściwej. Tak postępowano najprawdopodobniej w Urzędzie Miejskim w Zatorze. Urząd ten nie posiada żadnych *Kart Gospodarstw* za wyjątkiem kartoteki elektronicznej. Pracownicy Urzędu nie wiedzą, co stało się z *Kartami Gospodarstw*. Odpowiedzi szukać należy w spisach dokumentacji wytypowanej do wybrakowania. Widnieją tu takie zapisy jak np; *Materiały dotyczące ustalenia zobowiązania* z lat 1976-1986, *Akta wymiarowe* z lat 1976-1986, *Ewidencja, rejestry, wykazy, łączne zobowiązania pieniężne* z lat 1973-1979. Pod każdą wymienioną pozycją mogą kryć się *Karty Gospodarstw*.

Zasada 4. Część pracowników Urzędów stosowało zasadę nie klasyfikowania dokumentacji, dla której nie odnaleziono jednoznacznego tytułu w jednolitym rzeczowym wykazie akt. Urząd taki magazynował bez ewidencji dokumentację dopóki mógł ją zmieścić. Z *Kart* nieczynnych nie korzystał. Dla nowych zaprowadził nową kartotekę i prowadzi ją na bieżąco. Problem *Kart* i innej podobnej dokumentacji wypłyne w takich urzędach dopiero przy poważnym remoncie, gdy nagle wszelką przetrzymywaną w różnych miejscach dokumentację trzeba będzie przekazać do archiwum zakładowego.

Zasada 5. Urząd włożył bez ewidencji do lokalu archiwum zakładowego nie potrzebne do bieżącej działalności *Karty Gospodarstw*. Po kontroli archiwum państwowego dostał

zalecenie uporządkowania dokumentacji. Przy pomocy sił z zewnątrz- firmy archiwalnej kwalifikował dokumentację stosując najnowszy wykaz akt. Firma archiwalna nie znając pochodzenia, ani celu sporządzania *Kart Gospodarstw* zakwalifikowała *Karty* do wieczystego przechowywania uznając, że zawierają się pod symbolem klasyfikacyjnym 6010 *Ewidencja, dokumentacja podstawowa nieruchomości*. Taki przypadek zaistniał w Urzędzie Gminy Brzeźnica.

6. Jaka komórka organizacyjna urzędu miasta/gminy zajmuje się Ewidencją, dokumentacją podstawową nieruchomości?

Sprawą rejestracji wszelkich zmian właścicieli i użytkowania zajmują się najczęściej Starostwa Powiatowe. Urząd Gminy Brzeźnica Wydział Geodezji prowadził sprawy zmian gruntowych w latach 1972-1990 i 1996-2004. W latach 1990-1996 zajmował się tym Urząd Rejonowy w Wadowicach a od lutego 2004 Starostwo Powiatowe w Wadowicach. Urząd Gminy Brzeźnica przekazał do Starostwa całość dokumentacji z tego zakresu. Do Urzędu Gminy Brzeźnica wpływają tylko zawiadomienia o zmianach. Zmiany te nanosi się na *Karty Gospodarstw* w celu naliczenia podatku. Podobnie sprawa wygląda w większości urzędów: w Urzędzie Gminy Przeciszów, Urzędzie Gminy Wieprz, Urzędzie Miejskim w Zatorze. Wyjątkiem jest tu Urząd Gminy w Kętach i Urząd Miejski w Andrychowie. Sprawy ewidencji, dokumentacją podstawową nieruchomości zajmuje się Wydział Geodezji Kartografii i Katastru. Rejestr zmian gruntowych prowadzi się elektronicznie. Drukuje się poszczególne decyzje i wysyła zawiadomienia do Referatu Podatków celem naliczenia odpowiednich należności podatkowych. Nie stosuje się symbolu klasyfikacyjnego dla elektronicznej kartoteki, nie drukuje się ewidencji gospodarstw i nieruchomości.

W żadnym omawianym wyżej urzędzie ewidencją, dokumentacją podstawową nieruchomości nie zajmuje się Referat Rolnictwa. Referaty Rolnictwa zajmują się tylko gruntami gminnymi. Najczęściej jedyna ewidencja gruntów i nieruchomości, jaka istnieje w Urzędzie Gminy jest prowadzona przez Referat Podatkowy w postaci *Kart Gospodarstw* i *Kart Nieruchomości* na podstawie zaświadczeń o decyzjach przychodzących ze Starostwa Powiatowego.

7. Podsumowanie-wnioski

Wniosek 1. Wydaje się najwłaściwsze klasyfikowanie kart Gospodarstw pod hasłem klasyfikacyjnym trzeciego rzędu 311 *Akta podatkowo-wymiarowe*. Tu jest miejsce na podział na hasło czwartego lub piątego rzędu zatytułowany *Karty Gospodarstw*. Karty współczesne prowadzone metodą tradycyjną mają rubryki przewidziane na okres 10-cio letni. Toteż po ich wypełnieniu nie ma potrzeby przechowywać ich dłużej niż 10 lat. Wydaje się być błędem klasyfikowanie *Kart Gospodarstw* pod symbolem 6010 *Ewidencja, dokumentacja podstawowa nieruchomości kat.A*. Hasło to zarezerwowane jest dla komórki organizacyjnej Urzędu zajmującym się sprawami rejestracji zmian użytkowania, właściciela i klasyfikacji gruntów takich jak Wydziału Geodezji Kartografii i Katastru w Urzędzie Gminy Kęty czy też w Wydziale Gospodarki Przestrzennej i Nieruchomościami Urzędu Miejskiego w Andrychowie /złożonym z Referatu Architektury i Budownictwa, Referatu Geodezji Kartografii i Katastru, Referatu Nieruchomości/. Tego typu komórka odpowiada za sprawy własnościowe i ta komórka wydaje odpisy decyzji dla komórki zajmującej się podatkami w formie zaświadczeń celem naliczenia odpowiedniego podatku. Tego typu komórki założone są tylko w większych urzędach miast/gmin. W większości gmin z terenu podległego AP Oddział w Oświęcimiu sprawy zmian gruntowych prowadzone są przez starostwa powiatowe i to wydziały geodezji i katastru tychże starostw odpowiedzialne są za prowadzenie *ewidencji i dokumentacji podstawowej nieruchomości*.

Zupełnie innym zagadnieniem jest sprawa rzeczywistego zachowania takiej dokumentacji w sytuacji, gdy wszelkie kartoteki zarówno w starostwie jak i urzędach gmin prowadzone są obecnie elektronicznie.

Wniosek 2. Drugi wniosek dotyczy ilości przechowywanych *Kart Gospodarstw* w Urzędach.

Po przeanalizowaniu notatek służbowych z ekspertyz archiwalnych, protokołów kontroli i spisów dokumentacji niearchiwalnej, na której wybrakowanie Archiwum Państwowe Oddział w Oświęcimiu wydało Zezwolenia/Zgody wynika, że urzędy dysponują na ogół tylko *Kartoteką* z lat 1990-2008. W niektórych urzędach już zaprzestano wypełniania kartoteki tradycyjnej, pozostałe planują odejść od jej prowadzenia. Wszędzie podstawą ewidencji jest kartoteka elektroniczna. *Karty* tradycyjne prowadzi się tylko w formie zabezpieczenia w razie awarii systemu elektronicznego. W niektórych urzędach znajdują się *Karty* od 1976 roku. Tak jest w przypadku, gdy urzędy pozostawiły ją nie wiedząc jak ją zakwalifikować /np. Urząd Gminy Przeciszów/, lub gdy wydają na jej podstawie

zaświadczenia o okresie zatrudnienia na gospodarstwie /Urząd Gminy Brzeźnica, Urząd Gminy Wieprz/ Tylko w Urzędzie Gminy Brzeźnica zachowały się *Karty* od 1965 r.

Wniosek 3. Wniosek dotyczący przekazania do Archiwum Państwowego Oddziału w Oświęcimiu *Kart Gospodarstw* z Urzędu Gminy Brzeźnica.

Po przejrzaniu internetowej bazy zdanych IZA ogólnopolska stwierdzono, że *Karty Gospodarstw* przechowują niektóre Archiwa Państwowe: AP Oddział w Nowym Targu, AP w Siedlcach, AP m.st.Warszawy, AP Oddział w Łowiczu, AP Oddział w Starym Kisielinie, AP Oddział w Gdyni. *Karty Gospodarstw* proponowane przez UG Brzeźnica do przejęcia obejmują 96 j.a /teczek/-4,50 mb. z lat 1965- 2002. Przy czym są tu trzy kompletne kartoteki z lat 1965-1970, 1970-1975 oraz 1975-1980 oraz pojedyncze *karty* z lat późniejszych. Ze względu na stan ich uporządkowania, zewidencjonowania oraz zawartych w nich informacji uważam, że AP Oddział w Oświęcimiu powinien przejąć w drodze wyjątku *Karty Gospodarstw* z Urzędu Gminy Brzeźnica. W razie propozycji przejęcia tego typu dokumentacji z innych urzędów, każdorazowo należałoby wniosek taki rozpatrzyć indywidualnie, najlepiej na posiedzeniu Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. *Karty Gospodarstw* z Brzeźnicy mogą być nieocenionym źródłem informacji dla historyków badających zagadnienia z dziedziny gospodarczej, socjologicznej i demograficznej typowych wsi z terenu małopolski. Przy zachowaniu podobnych kart z innych terenów Polski służyć mogą analizie i porównaniu struktury wsi małopolskiej do wsi z innych regionów oraz rodzin tam zamieszkujących. *Karty* te świetnie uzupełniają i ilustrują suche liczby ze sprawozdań GUS /spisy rolne/. Dla mieszkańców gminy Brzeźnica jest to również źródło do poszukiwań genealogicznych.

PODSUMOWANIE

Artykuł dotyczy przykładowego problemu wartościowania dokumentacji typowej wytwarzanej w urzędach miast/gmin. Podano przykłady różnej klasyfikacji i kwalifikacji Kart Gospodarstw w urzędach. Opisano zawartość Kart Gospodarstw wytworzonych od 1965 roku do współczesnych. Zaproponowano rozszerzenie hasła klasyfikacyjnego w jednolitym rzeczowym wykazie akt dla Kart Gospodarstw. Przedstawiono wartość historyczną Kart Gospodarstw wytworzonych przez Urząd Gminy Brzeźnica w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku.